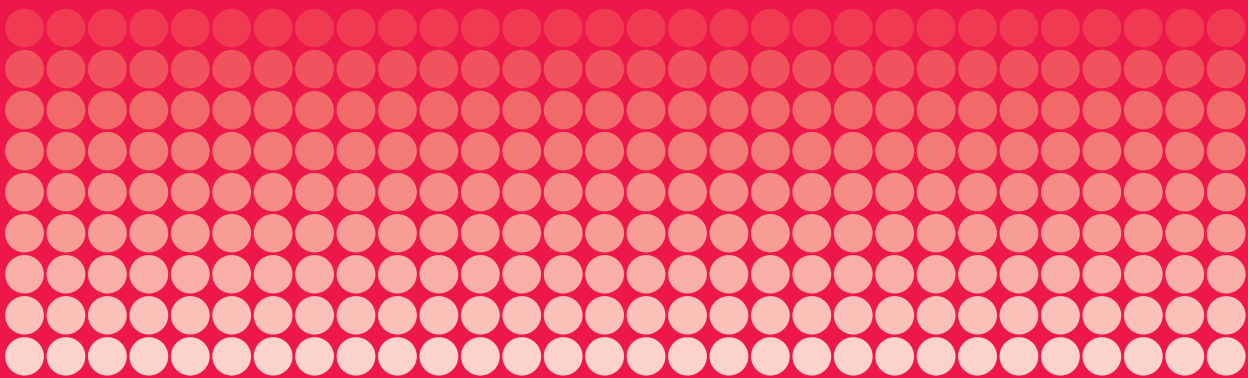

SIPRI YEARBOOK 2019

Armaments,
Disarmament and
International
Security

Samenvatting

vlaams
vredes**instituut**

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI is een internationaal onafhankelijk instituut dat onderzoek verricht naar conflicten, bewapening, wapenbeheersing en ontwapening. Sinds zijn oprichting in 1966 verstrekt SIPRI gegevens, analyses en aanbevelingen die steunen op open bronnen aan beleidsmakers, onderzoekers, de media en geïnteresseerden.

HET SIPRI JAARBOEK

Het *SIPRI Yearbook 2019* bundelt oorspronkelijke gegevens in domeinen als wereldwijde militaire uitgaven, internationale wapenleveringen, wapenproductie, kernwapens, gewapende conflicten en multilaterale vredesoperaties. Bovendien bevat het state-of-the-art analyses van belangrijke aspecten van wapenbeheersing, vrede en internationale veiligheid. Deze synopsis vat de inhoud van het *SIPRI Yearbook 2019* samen en bevat een selectie van gegevens en analyses uit dat jaarboek.

Nederlandse vertaling mogelijk gemaakt door het Vlaams Vredesinstituut.

VLAAMS VREDESINSTITUUT

Het Vlaams Vredesinstituut is een onafhankelijke onderzoeksinstituting bij het Vlaams Parlement. Het Vredesinstituut voert wetenschappelijk onderzoek uit over vredesvraagstukken. Met de resultaten van dat onderzoek ondersteunt het instituut het werk van het Vlaams Parlement en informeert het de bredere samenleving en het middenveld omtrent vredesvraagstukken.

Het Vredesinstituut onderzoekt onder meer de wetgeving en het beleid inzake buitenlandse wapenhandel en volgt in feiten en cijfers de wapenproductie en -handel in Vlaanderen. Het instituut besteedt ook bijzondere aandacht aan het beleid van de Europese Unie, met name inzake de eengemaakte defensiemarkt en de Europese afspraken voor exportcontrole. Ook beschikt het over gedegen expertise inzake het gebruik van (illegale) vuurwapens.

Verder focust het instituut zijn onderzoek op mogelijke bronnen van geweld en zoekt het naar verklaringen. Zo bestudeert het instituut sociale processen die de voorwaarden voor vrede beïnvloeden, zowel lokaal als internationaal. Wat is de plaats van geweld in de leefwereld van jongeren? Hoe gaan we om met controverse en polarisatie in de klas? Wat is een gepast beleidsantwoord op radicaliseringsprocessen? Hoe gaan mensen om met het herdenken en herinneren van conflicten? En wat is de invloed van democratische politieke structuren op vrede?

Meer informatie op vlaamsvredesinstituut.eu

INHOUD

1. Inleiding. Internationale stabiliteit en menselijke veiligheid in 2018	3
Deel I. Gewapende conflicten en conflictbeheersing, 2018	
2. Gewapende conflicten en vredesprocessen	4
3. Vredesoperaties en conflictbeheersing	6
Deel II. Militaire uitgaven en bewapening, 2018	
4. Militaire uitgaven	8
5. Internationale wapenhandel en ontwikkelingen in wapenproductie	10
6. Wereldkernmachten	13
Deel III. Non-proliferatie, wapenbeheersing en ontwapening, 2018	
7. Nucleaire ontwapening, kernwapenbeheersing en non-proliferatie	15
8. Chemische en biologische veiligheidsdreigingen	17
9. Globale instrumenten voor conventionele wapencontrole	18
10. Controle op handel in wapens en dual-use producten	19
Bijlagen	22

www.sipriyearbook.org

1. INLEIDING. INTERNATIONALE STABILITEIT EN MENSELIJKE VEILIGHEID IN 2018

Dit is de vijftigste editie van het SIPRI *Yearbook*. Doorheen de jaren weerspiegelden de jaarboeken de veranderingen in de wereld-politiek en militaire technologieën, en leverden ze op consistente wijze essentiële gegevens aan over wapens, ontwapening en internationale veiligheid.

De tendensen uit de recente jaarboeken waren voornamelijk negatief. In 2018 waren er enkele positieve signalen, met name de detente op het Koreaanse schiereiland, de diplomatieke betrekkingen van de Verenigde Staten met Noord-Korea (en de vage route-kaart inzake nucleaire ontwapening), de gemeenschappelijke inspanningen voor de bestrijding, beperking en stopzetting van het geweld in Jemen, het Eritrees-Ethiopische vredesakkoord en aanwijzingen dat de VN-Veilighedsraad de veiligheids-gevolgen van klimaatverandering begint aan te pakken. Toch waren er ook beduidend negatieve ontwikkelingen zoals de terug-trekking van de VS uit de nucleaire deal met Iran en uit het *Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty* (INF-verdrag), en het aanhouden van geopolitieke spanningen op een aantal plaatsen. Meer algemeen bleven de militaire uitgaven, wapentransfers en de globale prevalentie van gewapende conflicten erg hoog. De globale tendens blijft dus overwegend negatief.

Zowel de VS als Rusland vernieuwen hun strategisch nucleair materieel. In de VS omvat dat programma de verbetering en modernisering van nucleaire wapens, een voorstel voor een nieuwe *Space Force* en een uitgebreid verdedigingsprogramma tegen ballistische raketten. In de Russische Federatie is het strategische programma niet minder grootschalig. Bovendien roepen

het gebruik van chemische wapens in Syrië in 2018 en de moordpoging met zenuwgas in het Verenigd Koninkrijk vragen op over de leefbaarheid en betrouwbaarheid van ontwapenings- en wapenbeheersings-regimes in het huidige internationale politieke klimaat.

Het gebrek aan een sterke status-quo mogendheid creëert onduidelijkheid over het respect voor de expliciete wetten en regels van het internationale systeem, en al helemaal voor de onuitgesproken normen en veronderstellingen ervan. China, Rusland en de VS tornen aan wezenlijke onderdelen van de wereldorde, gaande van de politieke geografie in sleutelregio's tot het machts-evenwicht in de internationale financiële wereld. Deze toenemende mondiale instabiliteit wordt in 2018 geïllustreerd door de aanhoudende spanningen tussen het Westen en Rusland, de handelsoorlog tussen de VS en China en de machtsstrijd tussen Iran en Saoedi-Arabië, die hen diametraal tegenover elkaar plaatste in de conflicten in Irak, Syrië en Jemen.

De gekoppelde uitdagingen van klimaatverandering en onveiligheid resulteren in onvermijdelijke, potentieel verregaande gevolgen voor de menselijke veiligheid en de nationale veiligheid in vele landen, en voor de internationale stabiliteit. Zonder corrigerende actie voor de vermindering van koolstofuitstoot en de aanpassing aan de gevolgen van klimaatverandering, zullen zich tegen het midden van de eeuw of ervoor, ernstige moeilijkheden voordoen. Er is wel enige vooruitgang inzake de aanpassing van agenda's en instellingen om deze uitdagingen het hoofd te bieden. Maar net als bij wapenbeheersing en ontwapening is de rol van samenwerking en multilaterale benaderingen essentieel. Er moet dringend een oplossing worden gezocht voor de vele machtsstrijden die de internationale politiek kenmerken. ● DAN SMITH

2. GEWAPENDE CONFLICTEN EN VREDESPROCESSEN

Bij de meeste hedendaagse gewapende conflicten zijn reguliere legers, milities en gewapende burgers betrokken. Gevechten vinden slechts zelden plaats op vastomlijnde slagvelden en gebeuren vaak met tussenpozen, variërend in intensiteit en met korte periodes van staakt-het-vuren. Begin 2018 bedroeg het aantal gedwongen ontheemde mensen wereldwijd 68,5 miljoen, inclusief meer dan 25 miljoen vluchtelingen. De langdurige ontheemdingscrisissen in Afghanistan, de Centraal-Afrikaanse Republiek (CAR), de Democratische Republiek van Congo (DRC), Myanmar, Somalië, Zuid-Soedan, Syrië en Jemen hielden aan.

Amerikaans continent

In 2018 ondervond de implementatie van het vredesproces in Colombia een aantal problemen. Dit was het enige land in de regio waar zich een actief gewapend conflict afspeelde. Verschillende landen in Centraal- en Zuid-Amerika kampten echter met wijdverbreide onveiligheid en onstabiliteit door de aanwezigheid van georganiseerde crimi-

nele bendes en niet-statelijke gewapende groepen. Er was politieke onrust en geweld in Nicaragua, terwijl zich in Venezuela een groeiende humanitaire crisis voordeed, met een grote uitstroom van vluchtelingen die zorgen baarde met betrekking tot regionale destabilisering. Economische problemen, diepgewortelde misdaad en corruptie droegen bij tot het afnemende vertrouwen in de democratie.

Azië en Oceanië

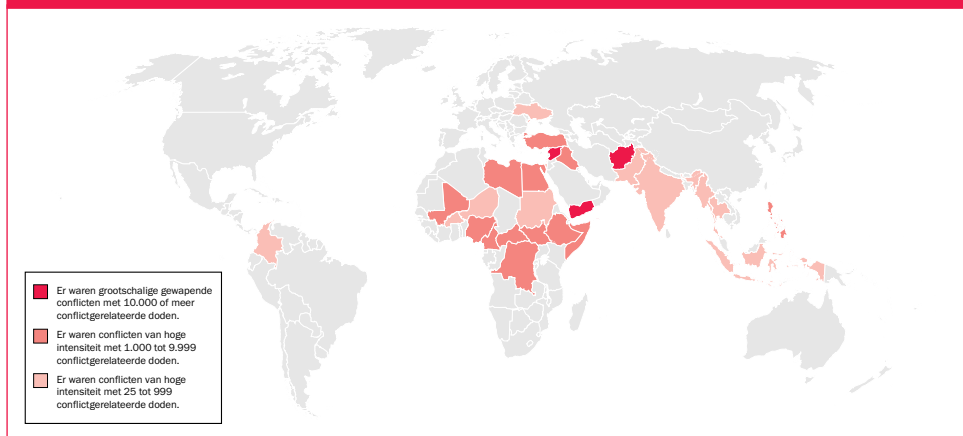
In 2018 deden zich in zeven landen in Azië en Oceanië actieve conflicten voor:

Afghanistan, India, Indonesië, Myanmar, Pakistan, de Filipijnen en Thailand.

De oorlog in Afghanistan was het meest dodelijke gewapende conflict in 2018: meer dan 43.000 strijders en burgers werden gedood. Ondanks enkele veelbelovende ontwikkelingen in de verscheidene vredesprocessen, bleven de conflictpartijen verdeeld, nam het geweld op het terrein toe en hielden regionale en internationale machten er uiteenlopende posities op na.

Er deden zich twee nieuwe regionale trends voor. Enerzijds was er het groeiende geweld gelinkt aan identiteitspolitiek, voortvloeiend uit etnische en/of religieuze pola-

GEWAPENDE CONFLICTEN IN 2018

risatie. Anderzijds nam de activiteit van transnationale, gewelddadige jihadistische groepen toe en werd de Islamitische Staat actief in Afghanistan, China, India, Indonesië, Maleisië, Pakistan en de Filipijnen. Twee positieve ontwikkelingen waren het vredesproces op het Koreaanse schiereiland en het herstel van het bestand tussen India en Pakistan omtrent Kashmir.

Europa

Het conflict in Oekraïne was het enige gewapende conflict dat Europa in 2018 teisterde. Afgezien van een aantal tijdelijke staakt-het-vuren-akkoorden, werd er weinig vooruitgang in het vredesproces geboekt. Elders in Europa bleven er spanningen gelinkt aan onopgeloste conflicten bestaan, in het bijzonder in het gebied van de voormalige Sovjet-Unie en in sterk gemilitariseerde en gecontesteerde veiligheidscontexten zoals de regio van de Zwarte Zee. Positiever was dat Macedonië en Griekenland tegen het einde van het jaar dichtbij een oplossing stonden voor het naamdispuut en dat de Baskische separatistische groep *Euskadi Ta Askatasuna* (ETA, Baskenland en Vrijheid) formeel ontbonden werd.

Het Midden-Oosten en Noord-Afrika

In 2018 speelden zich in zeven landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika actieve gewapende conflicten af: in Egypte, Irak, Israël, Libië, Syrië, Turkije en Jemen. Drie transversale kwesties voedden ook de veiligheidsdilemma's in de regio: (a) de regionale interstatelijke rivaliteiten die in stand worden gehouden door een veranderend netwerk van externe allianties en belangen, (b) de aanhoudende dreigingen van gewelddadige jihadistische groepen en (c) de toenemende strijd om water en de groeiende impact van klimaatverandering.

Het aanhoudende gewapende conflict en de onrust tussen Israël en Hamas en andere

Palestijnse groeperingen in Gaza bereikten het hoogste niveau sinds 2014. Ook al was de Syrische burgeroorlog helemaal niet voorbij, toch was er in 2018 een duidelijke de-escalatie omdat de Syrische regering haar territoriale controle consolideerde en de Islamitische Staat zo goed als verslagen werd. Toch bleef het één van de meest verwoestende conflicten in de wereld. In Jemen ging de humanitaire situatie in 2018 sterk achteruit door de oploeiende gevechten om de havenstad Hodeida. Het Stockholm-akkoord dat op het einde van het jaar werd gesloten tussen de Houthi-rebellen en de Jemenitische regering was een reden tot optimisme, hoewel er significante geschillen in de opvolgings-gesprekken beslecht moeten worden.

Sub-Saharaans Afrika

Elf landen in Sub-Saharaans Afrika kampen in 2018 met actieve gewapende conflicten: Burkina Faso, Kameroen, de CAR, de DRC, Ethiopië, Mali, Niger, Nigeria, Somalië, Zuid-Soedan en Soedan. Verschillende conflicten overstegen landen en regio's, met name in het stroomgebied van het Tsjaadmeer en in de Sahel. Transnationale activiteiten van gewelddadige islamistische groeperingen, andere gewapende groepen en criminele netwerken liggen daar aan de basis van. Die conflicten worden ook gevoed door extreme armoede, slecht bestuur, economische kwetsbaarheid en beperkte weerbaarheid. Drie transversale kwesties tekenden de regio in 2018: (a) de aanhoudende internationalisering van contra-terreuractiviteiten in Afrika; (b) veranderingen qua schaal en frequentie van verkiezingsgeweld en (c) waterschaarste en de groeiende impact van klimaatverandering. Een potentiële doorbraak in de Hoorn van Afrika was het vredesakkoord dat in juli tussen Ethiopië en Eritrea werd afgesloten. ●

3. VREDESOPERATIES EN CONFLICTBEHEERSING

De missie van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) in Irak (NMI) was de enige nieuwe multilaterale vredesoperatie in 2018. Slechts twee operaties werden beëindigd: de VN-missie in Liberia (UNMIL) en de preventieve missie van de Zuid-Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap (SADC) in het Koninkrijk Lesotho (SAPMIL). Er waren 60 lopende multilaterale vredesoperaties in 2018, het laagste aantal sinds 2013.

Het aantal personeelsleden dat actief was in de multilaterale vredesoperaties verminderde voor het derde jaar op rij. Tegen het einde van 2018 bedroeg dat 144.791. Bij VN-vredesoperaties waren er 95.488 personeelsleden (een vermindering van 2,9 percent). Bij multilaterale vredesoperaties buiten het VN-kader, onder leiding van regionale organisaties en allianties of ad hoc coalities van staten, waren er 49.303 personeelsleden (een toename van 3,7 percent). De NAVO vertegenwoordigde het grootste deel van de stijging door de versterking van de *Resolute Support Mission* (RSM) in Afghanistan. Het totale aantal ingezette personeelsleden in Afrika daalde voor het derde opeenvolgende jaar naar het laagste niveau in vijf jaar, tot met name 104.238 personeelsleden.

Trends in VN-vredesoperaties

Ongeveer 66 percent van alle personeel in vredesoperaties wordt ingezet bij VN-vredesoperaties en ongeveer 72 procent is werkzaam in Afrika. Vredesoperaties vinden steeds vaker plaats buiten het VN-kader en weg van Afrika. Dat komt vooral door de aanhoudende negatieve sfeer omtrent de VN-vredesoperaties, met name

op het vlak van budgetten en dodelijke slachtoffers, evenals door een toenemend geloof in militaire oplossingen.

Het VN-budget voor vredeshandhaving daalde van \$ 7,9 miljard in 2016–2017 naar \$ 6,7 miljard in 2018–2019. Dat was eerder het gevolg van de beëindiging van missies waarvan het einde al gepland was dan van nieuwe benaderingen of toenemende efficiëntie. Bij het uitblijven van nieuwe missies, kunnen verdere reducties worden verwacht na de stopzetting van de *Hybrid Operation* van de Afrikaanse Unie en de VN in Darfoer (UNAMID) en de VN-stabilisatiemissie in de Democratische Republiek Congo (MONUSCO). Bovendien werden veel van de bezuinigingen waar de regering van de Amerikaanse president Donald Trump op aandrong, nog niet uitgevoerd.

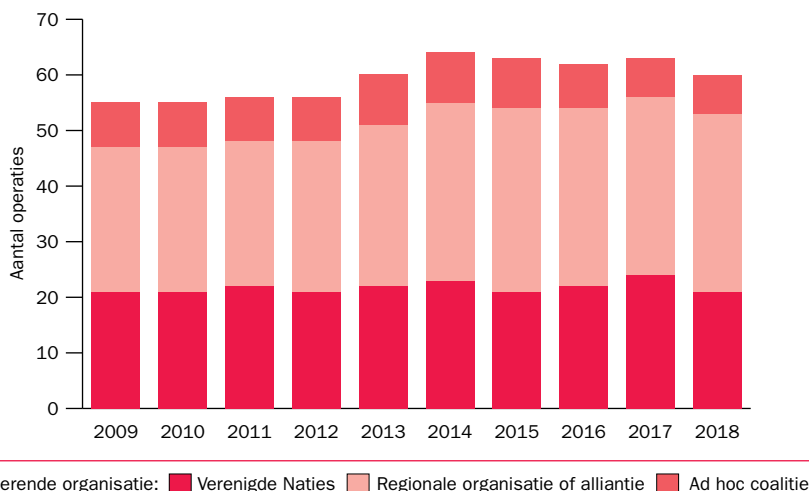
In 2018 daalde het aantal dodelijke slachtoffers in VN-vredesoperaties door kwaad opzet sterk ten opzichte van 2017. Er waren 27 vijandige sterfgevallen: minder dan de helft van 2017 en het laagste aantal sinds 2012. 2017 was echter een extreem jaar en sindsdien werden er minder personeelsleden ingezet. In 2018 was het aantal vijandige sterfgevallen per 1.000 actieve personeelsleden in uniform gelijk aan het niveau van 2013–16. Terwijl de omstandigheden in de multidimensionale geïntegreerde stabilisatiemissie van de VN in Mali (MINUSMA) verbeterden, bleef het aantal sterfgevallen in de multidimensionale geïntegreerde stabilisatiemissie van de VN in de Centraal-Afrikaanse Republiek (MINUSCA) en MONUSCO relatief hoog.

Militaire oplossingen

De Trumpadministratie vormt slechts één factor in de toegenomen evolutie naar militaire oplossingen. Ook de eerdere trainings- en begeleidingsmissies van de Europese Unie en de NAVO (zoals NMI en de RSM,

AANTAL MULTILATERALE VREDESOPERATIES, PER TYPE VAN UITVOERENDE ORGANISATIE, 2009-18

die deelname van lokale strijdkrachten beoogden) en regionale multilaterale militaire operaties in het kader van coalities (zoals de gemeenschappelijke troepenmacht van de ‘Groep van Vijf’ voor de Sahel, JF G5S, en de multinationale gezamenlijke taskforce tegen Boko Haram, MNJTF), illustreren deze tendens. VN-vredesoperaties staan voor grote uitdagingen. Toch valt te bezien of het alternatief van het trainen van nationale strijdkrachten en de inzet van multilaterale militaire operaties in de strijd tegen rebellen en ‘terroristen’, productiever is. In de Sahel nam de destabilisatie bijvoorbeeld toe, werden de JF G5S en de MNJTF geconfronteerd met voortdurende aanvallen en waren nationale strijdkrachten betrokken bij ernstige mensenrechtenschendingen.

Vredeshandhavingshervormingen van de Verenigde Naties

De VN zet zijn ‘vredeshandhavingshervormingen’ voort. Het VN-Secretariaat begon met de uitvoering van de aanbevelingen

van het Cruzrapport over het terugdringen van vijandige sterfgevallen. Ook startte het een strategische herziening van operaties om seksuele uitbuiting en misbruik te voorkomen en erop te reageren. Op 1 januari 2019 voerde het een hervorming door van de vredes- en veiligheidsarchitectuur van de VN. In het kader van de *Action for Peace* (A4P) van de Secretaris-Generaal, bereikten VN-lidstaten en andere partners en belanghebbenden in 2018 een akkoord over een ‘Verklaring van gemeenschappelijke toezeggingen’ over thema’s als de bescherming van burgers, veiligheid en beveiliging, resultaten en rekenschap.

Terwijl het VN-Secretariaat hervormingen doorvoert om VN-vredesoperaties relevant te houden, staan trainings- en begeleidingsmissies en multilaterale militaire operaties voor grote uitdagingen. Het is te vroeg om de toekomst van de VN-vredesoperaties in te schatten en af te wegen of andere soorten missies relevanter worden voor de internationale vrede en veiligheid. ●

4. MILITAIRE UITGAVEN

Wereldwijd worden de militaire uitgaven in 2018 geschat op \$ 1.822 miljard, goed voor 2,1 percent van het mondiale bruto binnenlands product (BBP), of \$ 239 per persoon. De totale bestedingen groeiden voor het tweede opeenvolgende jaar en overschreden voor de eerste keer \$ 1,8 biljoen. Ze bedroegen 2,6 percent meer dan in 2017 en 5,4 percent meer dan in 2009.

De groei van de totale uitgaven in 2018 was voornamelijk te wijten aan de uitgavenpatronen in Noord- en Zuid-Amerika en Azië en Oceanië, en dit wegens aanzienlijke stijgingen van militaire uitgaven door de Verenigde Staten en China. In Europa stegen de uitgaven met 1,4 percent, voornamelijk door de toegenomen uitgaven in West-Europa. Op drie landen na verhoogden alle landen daar de militaire bestedingen. In Afrika daalden militaire uitgaven met 8,4 percent. Voor het vierde opeenvolgende jaar kan SIPRI de totale bestedingen in het Midden-Oosten niet inschatten. De gecombineerde militaire uitgaven van de 11 landen in het Midden-Oosten waarvoor gegevens beschikbaar zijn, daalden echter met 1,9 percent.

Tussen 2017 en 2018 daalde de militaire last – het aandeel van militaire uitgaven van het BBP – in alle regio's behalve in Europa, waar de lidstaten van de NAVO aandringen op de richtlijn voor uitgaven van 2,0 percent van het BBP tegen 2024. Gemiddeld kenden Amerikaanse staten in 2018 de laagste militaire last, met 1,4 percent van het BBP. In Europa stijgt de last naar gemiddeld 1,6 percent; in Afrika, Azië en Oceanië bedraagt hij 1,7 percent en in de landen in het Midden-Oosten waarvoor gegevens beschikbaar zijn 4,4 percent.

WERELDWIJDE MILITAIRE UITGAVEN, 2018

Regio	Uitgaven (US\$ mld.)	Wijziging (%)
Afrika	(40,6)	-8,4
Noord-Afrika	(22,2)	-5,5
Sub-Saharaans Afrika	18,4	-11
Amerikaans continent	735	4,4
Centraal-Amerika en de Caraïben	8,6	8,8
Noord-Amerika	670	4,4
Zuid-Amerika	55,6	3,1
Azië en Oceanië	507	3,3
Centraal- en Zuid-Azië	85,9	4,2
Oost-Azië	350	4,1
Oceanië	29,1	-2,9
Zuidoost-Azië	41,9	-0,8
Europa	364	1,4
Centraal-Europa	28,3	12
Oost-Europa	69,5	-1,7
West-Europa	266	1,4
Midden-Oosten
Wereldwijd totaal	1 822	2,6

() = ruwe schatting; .. = data niet beschikbaar.

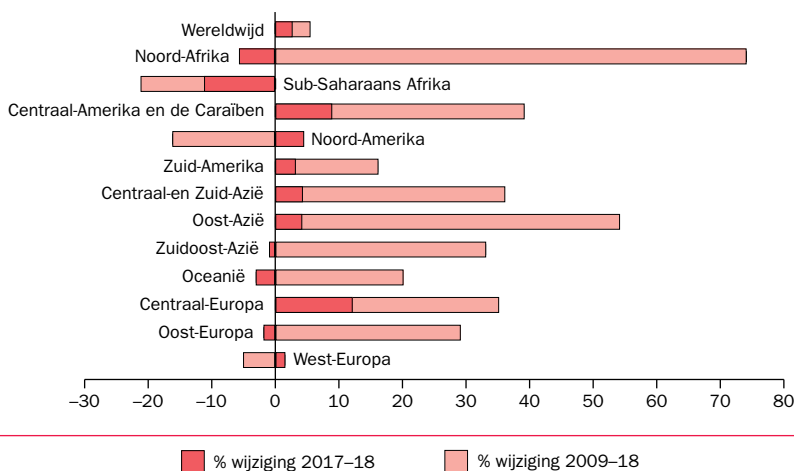
Het cijfermateriaal van de uitgaven is aangegeven in huidige (2017) US \$. Alle wijzigingen voor de periode 2017–18 zijn aangegeven in reële termen.

In 2018 waren de Verenigde Staten, China, Saoedi-Arabië, India en Frankrijk de vijf landen die het meest besteedden. Samen stonden zij in voor 60 percent van de wereldwijde militaire bestedingen.

De VS verhoogden hun militaire uitgaven in 2018 voor het eerst in zeven jaar naar \$ 649 miljard en stonden in voor 36 percent van het wereldwijde totaal. Dat was 2,6 keer meer dan wat China, het land dat na de VS het meest uitgaf, besteedde. De stijging van de Amerikaanse militaire bestedingen kan worden toegeschreven aan twee factoren: een stijging met 2,4 percent van de salarissen van militair personeel en de implementatie

PERCENTAGE VAN WIJZIGING IN MILITAIRE UITGAVEN PER SUBREGIO

van grote en dure conventionele en nucleaire wapenverwervingsprogramma's.

China heeft in 2018 naar schatting \$ 250 miljard aan zijn leger besteed. Dit was een stijging van 5,0 percent ten opzichte van 2017 en een toename van 83 percent sinds 2009. De Chinese militaire uitgaven zijn in grote mate gekoppeld aan de economische groei van het land. Die vertraagde in 2018 tot het laagste niveau in 28 jaar. Bijgevolg kan er de komende jaren een tragere groei van de militaire uitgaven worden verwacht.

Saoedi-Arabië kende in 2018 wereldwijd de hoogste militaire last met 8,8 percent van zijn BBP. De militaire uitgaven daalden er in 2018 evenwel met 6,5 percent naar \$ 67,6 miljard. India (\$ 66,5 miljard) en Frankrijk (\$ 63,8 miljard) kwamen in 2018 wereldwijd op de vierde en vijfde plaats qua militaire bestedingen.

Met \$ 61,4 miljard daalden de Russische militaire uitgaven in 2018 met 22 procent ten opzichte van de post-Koude-Oorlogpiek in 2016. Voor het eerst sinds 2006 behoorde

Rusland niet tot de top vijf van landen inzake militaire bestedingen.

De drie grootste relatieve stijgingen van de militaire uitgaven tussen 2017 en 2018 vonden plaats in Burkina Faso (52 percent), Jamaica (40 percent) en Armenië (33 percent). De drie sterkste relatieve dalingen vonden plaats in Zuid-Soedan (50 percent), Soedan (49 percent) en Benin (28 percent).

Transparantie in militaire uitgaven

Ook in 2018 zette de neergang inzake antwoorden op het VN-rapport over militaire uitgaven zich voort. Na een piek van 81 antwoorden in 2002, dienden slechts 36 van de 193 VN-lidstaten een rapport in over hun militaire uitgaven. Op nationaal niveau daarentegen werden gegevens verkregen van 155 van de 168 landen waarvoor SIPRI de militaire uitgaven in 2018 probeerde te documenteren. Voor 150 van deze landen waren de gegevens afkomstig van officiële overheidsdocumenten.

Transparantie in militaire bestedingen vereist publieke beschikbaarheid van gegevens, volledigheid, gemakkelijke toegang en details over de verschillende soorten financiering van militaire activiteiten. Disaggregatie van militaire budgetten in militaire en niet-militaire activiteiten is een essentiële stap om de transparantie van de militaire uitgaven te verbeteren. Een studie over Brazilië toont aan dat een nauwgezette disaggregatie van de middelen toegewezen aan het leger voor politietaken, de accuraatheid verbetert van de gegevens inzake militaire uitgaven. ●

5. INTERNATIONALE WAPEN- HANDEL EN ONTWIKKELINGEN IN WAPENPRODUCTIE

Tussen 2009–13 en 2014–18 steeg het volume van internationale transfers van grote wapens met 7,8 percent en bereikte dit het hoogste niveau sinds het einde van de Koude Oorlog. Deze groei is een voortzetting van de gestage opwaartse trend die startte in de vroege jaren 2000.

In 2014–18 waren de vijf grootste leveranciers de Verenigde Staten, Rusland, Frankrijk, Duitsland en China. Zij stonden in voor 75 percent van het totale wereldwijde exportvolume. Sinds 1950 zijn de VS en Rusland (of de Sovjet-Unie vóór 1992) veruit de grootste leveranciers geweest. Historisch domineerden ze samen met West-Europese exporteurs de top 10 van leveranciers.

In de vijf jaar tussen 2014–18 was de VS de voornaamste exporteur van grote wapens, met leveringen aan minstens 98 landen. De kloof tussen de VS en alle andere exporteurs verbreedde. Tussen 2009–13 bedroeg de wapenexport vanuit de Verenigde Staten 12 percent meer dan die van Rusland, de op één na grootste wapenexporteur in die periode. Tussen 2014–18 was de Amerikaanse wapenexport 75 percent hoger dan die van Rusland.

De belangrijkste bestemmingsregio was Azië en Oceanië, goed voor 40 percent van het wereldwijde volume van de import van grote wapens in 2014–18. Het Midden-Oosten ontving 35 percent van de import. De wapenstroom naar het Midden-Oosten groeide met 87 percent tussen 2009–13 en 2014–18. Tussen deze twee periodes verminderde de wapenstroom naar

**DE VOORNAAMSTE EXPORTEURS
EN IMPORTEURS VAN BELANGRIJKE
WAPENS, 2014–18**

Exporteur	Gloobaal aandeel (%)	Importeur	Gloobaal aandeel (%)
1 VS	36	1 Saoedi-Arabië	12
2 Rusland	21	2 India	9,5
3 Frankrijk	6,8	3 Egypte	5,1
4 Duitsland	6,4	4 Australië	4,6
5 China	5,2	5 Algerije	4,4
6 VK	4,2	6 China	4,2
7 Spanje	3,2	7 VAE	3,7
8 Israël	3,1	8 Irak	3,7
9 Italië	2,3	9 Zuid-Korea	3,1
10 Nederland	2,1	10 Vietnam	2,9

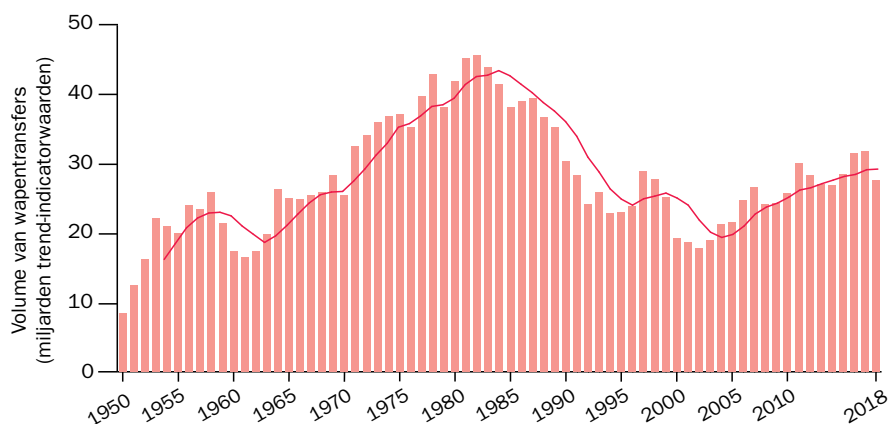
alle andere regio's daarentegen: met 36 percent naar Noord- en Zuid-Amerika, met 13 percent naar Europa, met 6,7 percent naar Azië en Oceanië en met 6,5 percent naar Afrika. De vijf grootste wapenimporteurs waren Saoedi-Arabië, India, Egypte, Australië en Algerije, samen goed voor 35 percent van de totale wapenimport.

Bij de groep van grootste importeurs is er meer diversiteit en in de loop van de tijd voltrokken er zich meer veranderingen in dan bij de grootste exporteurs. Sinds 1950 identificeerde SIPRI 255 actoren (202 staten, 48 niet-statelijke gewapende groeperingen en 5 internationale organisaties) die tijdens ten minste één jaar grote wapens ontvingen. Onder hen ontvingen 26 actoren in alle jaren tussen 1950 en 2018 wapens en 3 actoren gedurende alle jaren van hun bestaan.

Transparantie in wapentransfers

Het aantal staten dat zijn wapenexport en -import in het VN-register van Conventionele Wapens (UNROCA) rapporteerde, bleef laag. Er vonden geen grote veranderingen plaats in de verschillende nationale en regionale rapportagemechanismen. Gezien meer staten het Wapenhandelsverdrag van 2013 (ATT) ratificeerden, steeg het aantal staten dat zijn verdragsverplichting naleeft om wapenexport en -import te melden. In 2018 daalde evenwel het aantal ATT-staten dat een rapport indiende.

DE TREND IN DE TRANSFERS VAN BELANGRIJKE WAPENS, 1950–2018

De financiële waarde van de wapenuitvoer van staten, 2017*

Hoewel de gegevens van SIPRI over wapentransfers hun financiële waarde niet in rekening brengen, publiceren veel landen die wapens exporteren cijfers over de financiële waarde ervan. Op basis van die gegevens schat SIPRI dat de totale waarde van de wereldwijde wapenhandel in 2017 ten minste \$ 95 miljard bedroeg.

Wapenproductie en militaire diensten

De SIPRI top 100 van wapenproducenten en militaire dienstverleners rangschikte de grootste bedrijven in de wapenindustrie (afgezien van China) op basis van hun verkoop, zowel in het binnenland als voor export. In 2017* bedroeg de totale waarde van de verkoop van de SIPRI top 100 \$ 398 miljard, een stijging van 2,5 percent in vergelijking met 2016. Dit was te wijten aan de stijgingen van de uitgaven voor wapenaankopen door verschillende staten, zoals de VS en Rusland, en door verschillende landen betrokken bij gewapende conflicten, met name in het Midden-Oosten. ●

IMPORT VAN BELANGRIJKE WAPENS, PERCENTAGE VAN HET GLOBALE AANDEEL PER REGIO EN SUBREGIO, 2014-18

Regio	Globaal aandeel (%) 2014-18
Afrika	7,8
Noord-Afrika	5,9
Sub-Saharaans Afrika	1,9
Amerikaans continent	6,2
Centraal-Amerika en de Caraïben	–
Noord-Amerika	–
Zuid-Amerika	2,4
Azië en Oceanië	40
Centraal- en Zuid-Azië	1,6
Oost-Azië	10
Oceanië	4,8
Zuid-Azië	14
Zuidoost-Azië	9,4
Europa	11
Centraal-Europa	–
Oost-Europa	–
West-Europa	–
Midden-Oosten	35
Ander	0,1

– = geen leveringen.

‘Ander’ verwijst naar internationale organisaties (of een aantal niet-statelijke actoren) die niet in een bepaalde regio zijn gevestigd, en naar niet-geïdentificeerde ontvangers die niet aan een specifieke regio kunnen worden gekoppeld.

*Het laatste jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn.

WERELDWIJDE SPLIJTSTOF-VOORRADEN, 2018

De grondstof voor kernwapens is splijtstof, ofwel hoogverrijkt uranium ofwel gescheiden plutonium. China, Frankrijk, Rusland, het VK en de VS produceerden zowel verrijkt uranium als plutonium voor gebruik in hun kernwapens. India en Israël produceerden voornamelijk plutonium. Pakistan produceerde voornamelijk verrijkt uranium maar verbeterd zijn capaciteit om plutonium te produceren. Noord-Korea produceerde plutonium voor gebruik in kernwapens maar produceerde mogelijk ook verrijkt uranium. Alle landen met een civiele nucleaire industrie zijn in staat om splijtstoffen te produceren.

Het internationale panel voor splijtstoffen verzamelt informatie over voorraden splijtstoffen wereldwijd.

Globale voorraden, 2018	
Hoog verrijkt uranium	~1 340 ton
Gescheiden plutonium	
Militaire voorraden	~220 ton
Civiele voorraden	~300 ton

prioriteit geven aan zijn militaire nucleaire programma als centrale pijler van zijn nationale veiligheidsstrategie. Het kondigde in 2018 echter een moratorium aan op het testen van kernwapens en op leverings-systemen van middellange- en lange-afstandsraketten.

Een gebrek aan transparantie

De beschikbaarheid van betrouwbare informatie over de status van de nucleaire arsenalen en de capaciteiten van de kern-wapenstaten varieert sterk. De VS en het VK gaven veel informatie vrij over hun nucleaire voorraden en capaciteiten. Ook Frankrijk verstrekke wat informatie. Rusland weigert echter een gedetailleerd overzicht te geven van zijn troepen die

NUCLEAIRE WERELDMACHTEN, 2018

Land	Opgestelde kernkoppen	Andere kernkoppen	Totaal arsenaal
VS	1 750	4 435	6 185
Rusland	1 600	4 900	6 500
VK	120	80	200
Frankrijk	280	20	300
China	–	290	290
India	–	130–140	130–140
Pakistan	–	150–160	150–160
Israël	–	80–90	80–90
Noord-Korea	–	(20–30)	(20–30)
Totaal	3 750	10 115	13 865

– = nul; () = onbetrouwbaar cijfer, niet opgenomen in het totaal.

‘Andere kernkoppen’ omvat operationele opgeslagen kernkoppen en gedateerde kernkoppen die op ontmanteling wachten. De cijfers voor Rusland en de VS komen niet noodzakelijk overeen met de verklaringen in het verdrag over ‘maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens’ (nieuw START-Verdrag van 2010) omwille van de manier waarop in dat verdrag wordt geteld. Wanneer er sprake is van een bepaald bereik, wordt de hoogste schatting opgenomen in de totaalcijfers. Alle schattingen gelden vanaf januari 2019 en zijn bij benadering.

onder New START vallen, ook al deelt het deze informatie met de VS. China toont nu zijn nucleaire strijdkrachten vaker in het openbaar dan vroeger, maar geeft toch weinig informatie vrij over het aantal strijdkrachten of over zijn toekomstige plannen. De regeringen van India en Pakistan doen verklaringen over bepaalde raketproeven, maar geven geen informatie over de status of omvang van hun arsenaal. Noord-Korea erkende dat het testen met kernwapens en raketten deed, maar geeft geen informatie over zijn kernwapen-capaciteiten. Israël heeft een langlopend beleid om geen verklaringen af te leggen over zijn kernwapenarsenaal. ●

7. NUCLEAIRE ONTWAPENING, KERNWAPENBEHEERSING EN NON-PROLIFERATIE

De nucleaire dialoog tussen Noord-Korea en de VS

In 2018 was er een vernieuwd diplomatiek engagement tussen de Democratische Volksrepubliek Korea (Noord-Korea) en de Verenigde Staten over de oude eis van de VS – ondersteund door meerdere resoluties van de VN-Veiligheidsraad – dat Noord-Korea zijn kernwapen- en ballistische raketprogramma's aantoonbaar opgeeft. Tijdens de allereerste top tussen de Noord-Koreaanse en Amerikaanse staatsleiders in juni in Singapore, engageerde Noord-Korea zich om aan de 'volledige denuclearisering' van het Koreaanse schiereiland te werken. Als gevolg van de vermindering van de politieke en militaire spanningen, kondigde Noord-Korea aan dat het zijn testen van kernwapens en ballistische raketten had opgeschort en zijn testlocatie voor kernwapens had vernietigd.

Russische en Amerikaanse kernwapencontrole

In 2018 voltooiden Rusland en de Verenigde Staten de implementatie van het Verdrag over maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische offensieve wapens (Nieuw START-Verdrag) van 2010. In februari kondigden de twee landen aan dat ze de laatste doelstellingen van de vermindering van de strijdkrachten in het kader van het Nieuw START-Verdrag binnen de deadline bereikten. Het perspectief om de vooruitgang aan te houden lijkt steeds geringer gezien de politieke en militaire verschillen tussen de twee landen. Het Nieuw START-Verdrag loopt af in 2021 tenzij beide partijen ermee instemmen

om het te verlengen. In 2018 vonden hierover echter geen onderhandelingen plaats.

Het INF-Verdrag

De toekomst van kernwapenbeheersing wordt ook in 2018 ter discussie gesteld door het opgedreven dispuut tussen de VS en Rusland over een cruciaal wapenbeheersingsverdrag uit de Koude Oorlog, het Sovjet-VS *Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles* (INF-verdrag) uit 1987. De VS beweren dat Rusland een mobiele kruisraket die op de grond wordt gelanceerd met een bereik verboden onder het verdrag, ontwikkelde en inzette. Rusland heeft deze aantijging consequent afgedaan als ongegrond. In oktober kondigde Amerikaans president Donald Trump aan dat de VS zich formeel zou terugtrekken uit het INF-Verdrag als Rusland de problemen inzake naleving niet aanpakt. Het jaar eindigde met groeiend pessimisme over de wens van beide partijen om het verdrag te behouden.

Iran en het Gezamenlijk Alomvattend Actieplan

In 2018 ging Iran door met de implementatie van het Gezamenlijk Alomvattend Actieplan (JCPOA) van 2015. Die overeenkomst tussen acht partijen heeft als doel Irans proliferatiegevoelige nucleaire activiteiten te beperken en internationaal vertrouwen op te bouwen omtrent het exclusief vreedzame karakter van zijn nucleaire programma. Politieke spanningen tussen Iran en de Verenigde Staten bereikten een hoogtepunt toen president Trump aankondigde dat de VS hun deelname aan het JCPOA zouden stopzetten en stappen zouden ondernemen om Amerikaanse sancties tegen Iran in te stellen. Die sancties waren opgeheven of er was van afgezien als gevolg van de implementatie van het akkoord. De Iraanse regering vroeg

**SAMENGEVOEGDE CIJFERS VAN RUSSISCHE EN AMERIKAANSE AANVALSWAPENS
ONDER HET NIEUW START-VERDRAG, OP 5 FEB. 2011 EN OP 1 SEPT. 2018**

Categorie van data	Verdrags- limieten ^a	Rusland		Verenigde Staten	
		Feb. 2011	Sep. 2018	Feb. 2011	Sep. 2018
Ingezette ICBMs, SLBMs en zware bommenwerpers	700	521	517	882	659
Kernkoppen op ingezette ICBMs, SLBMs en zware bommenwerpers ^b	1 550	1 537	1 420	1 800	1 398
Ingezette en niet-ingezette lanceerders van ICBMs, SLBMs en zware bommenwerpers	800	865	775	1 124	800

ICBM = Intercontinentale kruisraketten; SLBM = strategische raket-onderzeeboot gelanceerde raket.
^a Te behalen tegen februari 2018.
^b Bij elke zware bommenwerper wordt slechts een kernkop geteld.

de andere ondertekenaars, in het bijzonder de Europese Unie, om ondanks de extra-territoriale gevolgen van de Amerikaanse sancties, garanties te bieden voor een verlichting van de sancties. Zulke verlichting vormt immers een van de belangrijkste voordelen voor Iran onder het JCPOA en laat Iran toe in het akkoord te blijven.

Verdrag voor het verbod op kernwapens

Het Verdrag voor het verbod op kernwapens (TPNW), waarover in 2017 werd onderhandeld en dat werd geopend voor ondertekening, stond centraal bij de internationale inspanningen inzake de langetermijndoelstelling van wereldwijde nucleaire ontwapening. Het TPNW is het eerste juridisch bindende akkoord voor het verbod op de ontwikkeling, de inzet, het bezit, het gebruik en de dreiging van het gebruik van kernwapens. Doorheen het jaar discussieerden een aantal staten over mogelijke toetreding tot het TPNW. De debatten richten zich op de normatieve impact van het voorgestelde kernwapenverbod en op de gevolgen voor veiligheidsstrategieën en -allianties die op nucleaire afschrikking gebaseerd zijn. Het verdrag

treedt in werking eenmaal het door 50 staten ondertekend en geratificeerd is.

Multilaterale wapenbeheersing en ontwapening

Gedurende het jaar waren er nog ontwikkelingen gelinkt aan kernwapenbeheersing. In april-mei vond de tweede zitting plaats van het voorbereidend comité voor de herzieningsconferentie van het Non-Proliferatieverdrag (NPT) in 2020. In mei lanceerde de VN-Secretaris-Generaal, António Guterres een nieuwe VN-ontwapeningsagenda, ‘*Securing Our Common Future*’. In juni voltooide de voorbereidende groep van deskundigen bij het Verdrag voor een productiestop van splijtstof (FMCT) haar werkzaamheden.

De groep keurde een eindverslag goed met aanbevelingen over de reikwijdte en inhoudelijke elementen voor de toekomstige onderhandelingen over een FMCT. In december nam de eerste commissie van de Algemene Vergadering van de VN een resolutie aan waarin ze de Secretaris-Generaal vraagt in 2019 een conferentie bijeen te roepen over de oprichting van een zone zonder massavernietigingswapens in het Midden-Oosten. ●

8. CHEMISCHE EN BIOLOGISCHE VEILIGHEIDSDREIGINGEN

Aantijgingen van het gebruik van chemische wapens in Syrië en het Verenigd Koninkrijk

Aantijgingen van het gebruik van chemische wapens (CW) in Syrië bleven het werk van de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens (OPCW) in 2018 domineren. Een van de aantijgingen was een aanval in Douma op 7 april. Die zetten de VS, het VK en Frankrijk ertoe aan om een vergeldingsaanval op 3 sites uit te voeren. Buiten Syrië werd in maart een toxische chemische stof van het Novichok zenuwgas in het Britse Salisbury gebruikt. Hierna werden drie mensen opgenomen in het ziekenhuis. Twee andere mensen werden in juni aan hetzelfde zenuwgas blootgesteld. Een van hen overleed als gevolg hiervan in juli.

Toewijzing van de verantwoordelijkheid voor het gebruik van chemische wapens

Het gebruik van CW en de toewijzing van verantwoordelijkheid wanneer gebruik is vastgesteld, verdeelden de statelijke partijen bij de Conventie tegen Chemische Wapens (CWC) in 2018. Het einde van het mandaat van het *Joint Investigative Mechanism* van de OPCW en de VN ondermijnde de capaciteit van de internationale gemeenschap om te reageren op gebruik eenmaal het bewezen is. In een poging dit te verhelpen, lanceerde Frankrijk in januari 2018 het Internationale Partnerschap tegen Straffeloosheid inzake het Gebruik van Chemische Wapens. Tegen het einde van het jaar waren 38 landen plus de Europese Unie toegetreden.

In mei riepen 11 permanente vertegenwoordigers van de OPCW op tot een speciale zitting van de conferentie van de staten die partij zijn, met een enkel inhoudelijk agenda-punt: het handhaven van het wereldwijde

verbod op chemische wapens. De speciale sessie, die gedurende twee dagen in juni plaatsvond, stemde ermee in om de OPCW verantwoordelijkheid te laten toekennen. De landen die dit onderschreven, beschouwden de vele aantijgingen van het gebruik van CW in Syrië als geloofwaardig en menen dat een toewijzingsmechanisme essentieel is. De landen die zich ertegen kanten, stellen dat de beschuldigingen leiden tot de politisering van de OPCW. Deze verdeeldheid ondermijnde feitelijk – toch op korte termijn – de consensuscultuur van de OPCW en creëerde aanzienlijke spanningen tussen de statelijke partijen. Deze spanningen manifesteerden zich zowel tijdens de 23ste conferentie van de staten die partij zijn, als tijdens de 4de herzieningsconferentie.

Biologische wapenbeheersing

Belangrijke biologische ontwapenings- en non-proliferatieactiviteiten in 2018 werden uitgevoerd in het kader van de eerste reeks tussentijdse vergaderingen van deskundigen en de vergadering van staten die partij zijn bij het Verdrag inzake biologische en toxinewapens (BWC). Tijdens die laatste vergadering in december werd een reeks belangrijke maatregelen goedgekeurd om de financiële duurzaamheid van het BCW in de toekomst te verzekeren. In 2019 worden verdere discussies over de financiële situatie gehouden.

Een onvoorziene ontwikkeling was het gebrek aan overeenstemming tijdens de vergadering van de statelijke partijen over de beraadslagingen van de vergaderingen van deskundigen, inclusief over mogelijke uitkomsten. De impasse was het resultaat van wat als de ‘koppigheid’ van één enkele delegatie werd bestempeld en benadrukte de verouderde werkmethoden van de vergadering. In de loop van het jaar vond echter een ongevoelbaar groot aantal BWC-gerelateerde workshops plaats. ●

9. GLOBALE INSTRUMENTEN VOOR CONVENTIONELE WAPENCONTROLE

Het CCW-Verdrag en dodelijke autonome wapensystemen

In 2018 werden de inspanningen voortgezet om de dodelijke autonome wapensystemen (LAWS) te reguleren in het kader van het Verdrag inzake bepaalde conventionele wapens van 1981 (CCW-Verdrag). Voor het tweede jaar op rij vonden discussies over LAWS plaats binnen een groep van regeringsdeskundigen. Die waren gericht op: (a) de karakterisering van LAWS; (b) het menselijke element bij het gebruik van geweld en aspecten van de interactie tussen mens en machine; (c) potentiële militaire toepassingen van gerelateerde technologieën; en (d) opties voor het aanpakken van de humanitaire en internationale veiligheidsuitdagingen als gevolg van opkomende LAWS-technologieën. Er was geen overeenstemming over de te volgen koers, maar het mandaat van de groep van regeringsdeskundigen werd verlengd tot 2019.

Actieprogramma van de Verenigde Wapens omtrent kleine en lichte wapens

De derde herzieningsconferentie van het actieprogramma van de Verenigde Naties (UNPoA) omtrent kleine en lichte wapens vond plaats in juni 2018. Op het vlak van linken met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) en munitie, bouwde het conclusiedocument voort op eerdere vooruitgang en integreerde het taalgebruik dat het bereik en de relevantie van het UNPoA versterkt. Het voortbestaan van vroegere disputen verhindert echter het invoeren van nieuw taalgebruik over wapentransfers naar niet-statelijke actoren.

DE NIEUWE AGENDA VOOR ONT-WAPENING VAN DE VN-SECRETARIS-GENERAAL

De Secretaris-Generaal van de VN, António Guterres, lanceerde in 2018 een nieuwe agenda voor ontwapening: 'Onze gemeenschappelijke toekomst veiligstellen'. Het document omvat drie prioriteiten: (a) ontwapening om de mensheid te redden, door het verminderen en elimineren van biologische, chemische en kernwapens; (b) ontwapening die levens reedt, door de vermindering van de impact van conventionele wapens; en (c) ontwapening voor toekomstige generaties, door nieuwe militaire technologieën op de agenda te plaatsen. Het document benadrukt ook de disproportionele gevolgen van explosieve wapens op burgers in bevolkte gebieden.

Cyberveiligheid

In de periode 2005–18 waren er meer dan 250 cyberaanvallen die door staten gesponsord werden. Na twee decennia van discussies over cyberveiligheid binnen de VN is er geen gemeenschappelijke visie over de aard van de dreiging en de maatregelen om die aan te pakken. Staten zijn verdeeld volgens twee posities. Een eerste groep van voornamelijk westerse staten beschouwt de verspreiding van informatie- en communicatietechnologieën als een positieve trend en meent dat de huidige regels van het internationaal recht een leidraad vormen voor het gedrag van staten in de cyberruimte. Een tweede groep landen onder leiding van China en Rusland beschouwt digitalisering als een dreiging en verkiest normatieve regulering inzake het gebruik door staten van informatie- en communicatietechnologieën en de ontwikkeling ervan. Bij gebrek aan een internationale consensus boekten verschillende regionale organisaties, zoals

de Europese Unie, de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa en de Associatie van Zuidoost-Aziatische Naties, wel aanzienlijke vooruitgang. Er waren ook belangrijke nationale en bedrijfsinitiatieven. ●

10. CONTROLE OP HANDEL IN WAPENS EN DUAL-USE PRODUCTEN

In 2018 werden mondiale, multilaterale en regionale inspanningen voortgezet om de controle te versterken op handel in conventionele wapens en dual-use producten gelinkt aan conventionele, biologische, chemische en kernwapens en hun overbrengingssystemen. De druk op nationale middelen vormt een toenemende uitdaging voor de effectiviteit van deze instrumenten. Dat werd duidelijk door de gebrekkige naleving van de verplichte rapportering onder het Wapenhandelsverdrag (ATT) van 2013, door de vele schendingen van de VN-wapenembargo's en door de moeilijkheid om staten te vinden die bereid zijn om bepaalde exportcontroleregimes voor te zitten. Ook bredere geopolitieke spanningen en het snelle tempo van technologische ontwikkelingen eroderen de internationale consensus over het globale doel en de effectiviteit van exportcontroles.

Het Wapenhandelsverdrag (ATT)

In augustus 2018 vond de vierde conferentie plaats van staten die partij zijn bij het ATT. De conferentie spitste zich toe op het thema van de afleiding van wapens. Noodgedwongen moest er een aanzienlijke hoeveelheid tijd worden besteed aan de bespreking van de administratie van de ondersteuning van het fonds voor de deelname van lage inkomenslanden en aan andere aspecten van de verdragsarchitectuur. Bovendien daalde de naleving van de rapportage- en financieringsverplichtingen van het ATT in sommige regio's, wat de relevantie op de lange termijn en de gezondheid van het verdrag bedreigt.

Inspanningen inzake universalisatie wierpen de laatste jaren vruchten af en aan het einde van 2018 waren er 100 statelijke partijen bij het verdrag. Het lidmaatschap blijft geografisch gezien echter onevenwichtig: Europa, Afrika en Amerika zijn het meest vertegenwoordigd. Het Midden-Oosten en Noord-Afrika hebben het laagste niveau van betrokkenheid bij het ATT, ook al is het een regio waar ontegensprekelijk behoefte is aan sterkere controle op wapentransfers.

Multilaterale wapenembargo's

In 2018 waren er 36 multilaterale wapenembargo's van kracht: 14 opgelegd door de VN, 21 door de Europese Unie en 1 door de Liga van Arabische Staten. Van de 21 embargo's van de EU waren er 10 die rechtstreeks VN-embargo's implementeerden, werd er 1 ingevoerd voordat er een gelijkwaardig VN-embargo werd opgelegd, waren er 2 vergelijkbaar met VN-embargo's maar verschilden ze in geografische reikwijdte of in de wapens die werden geïmporteerd, en waren er 8 zonder equivalent in de VN. De meeste van deze embargo's omvatten enkel conventionele wapens. De embargo's van de VN en de EU tegen Iran en Noord-Korea en de EU-embargo's tegen Rusland en Syrië omvatten echter ook de uitvoer van producten voor *dual-use*.

In 2018 werd er een nieuw multilateraal wapenembargo ingesteld: een VN-embargo tegen Zuid-Soedan. De wapenembargo's die de VN en de EU in 2009 instelden tegen Eritrea, werden opgeheven. Net als in voorgaande jaren brachten onderzoeken door de VN problemen met de implementatie van embargo's en talloze gevallen van overtredingen aan het licht. De omvang en het belang van deze schendingen varieer-

GELDENDE MULTILATERALE WAPEN-EMBARGO'S, 2018

Verenigde Naties (14 embargo's)

- Centraal-Afrikaanse Republiek (Partieel)
- Democratische Republiek van Congo (Partieel) • Eritrea (Opgeheven nov. 2018)
- Iran (Partieel) • Irak (NGF) • ISIS (Da'esh), al-Qaeda en geassocieerde individuen en entiteiten • Noord-Korea • Libanon (NGF)
- Libië (Partieel) • Somalië (Partieel)
- Zuid-Soedan • Soedan (Darfoer) (Partieel)
- Taliban • Jemen (NGF)

Europese Unie (21 embargo's)

Implementatie van VN-embargo's (10):

- Al-Qaeda, de Taliban en geassocieerde individuen en entiteiten • Centraal-Afrikaanse Republiek (Partieel) • Democratische Republiek van Congo (Partieel) • Eritrea (Opgeheven dec. 2018) • Irak (NGF) • Libanon (NGF)
- Libië (Partieel) • Noord-Korea • Somalië (Partieel) • Jemen (NGF)

Aanpassingen van VN-embargo's (2):

- Iran • Soedan (Darfoer)

Van kracht voor een tegenhanger van VN (1):

- Zuid-Soedan

Embargo's zonder VN-tegenhanger (8):

- Wit-Rusland • China • Egypte • Myanmar
- Rusland • Syrië • Venezuela • Zimbabwe

Arabische Liga (1 embargo)

- Syrië

ISIL = Islamitische Staat in Irak en de Levant;
NGF = niet-gouvernementele strijdkrachten
(*non-governmental forces*); Partieel = Het embargo staat de overdracht van wapens naar de regering van de geïmporteerde staat toe indien bepaalde voorwaarden worden gerespecteerd.

den echter aanzienlijk. Sommige betroffen grote zendingen wapens in strijd met het embargo, terwijl andere eraan te wijten waren dat een staat die leverde of ontving een sanctiecomité niet op de hoogte stelde van een wapentransfer.

Exportcontroleregimes

Het lidmaatschap van de vier multilaterale exportcontroleregimes, met name de groep van Australië (*Australia Group*, AG), het Controleregime voor de uitvoer van raket-technologie (*Missile Technology Control Regime*, MTCR), de Groep van Nucleaire Exportlanden (*Nuclear Suppliers Group*, NSG) en het Wassenaar Akkoord betreffende de exportcontrole op conventionele wapens en goederen en technologieën voor *dual-use* (WA), bleef stabiel na recente uitbreidingen. Gedurende 2018 herzagen de vier regimes hun respectieve handelscontrolelijsten en richtlijnen. Net als in voorgaande jaren lagen de punten van overeenkomst van genoemde regimes erin dat ze focusten op het bijhouden van technische ontwikkelingen en illegale inkoopinspanningen, wat door de toename van gezamenlijke inspanningen van regeringen bevorderd werd.

De EU is de enige regionale organisatie die een gemeenschappelijk juridisch kader creëerde voor *dual-use* goederen en – in beperktere mate – wapenexportcontroles. In 2018 werkten de EU-instellingen verder aan de vernieuwing van de EU-Verordening omtrent *dual-use* goederen en begonnen ze aan een herziening van het gemeenschappelijk standpunt van de EU over wapenuitvoer. In beide gevallen wendden het Europees Parlement en ngo's hun invloed aan, met name door de taal over mensenrechten en het internationaal humanitair recht te versterken. Sommige EU-lidstaten verzetten zich tegen deze voorgestelde wijzigingen.

Controles op technologieoverdrachten

In 2018 versterkten de VS, de EU en een aantal EU-lidstaten het gebruik van controles op buitenlandse directe investeringen om overdrachten van 'gevoelige' of 'strategische' technologie te reguleren. Aloude uitdagingen voor de doeltreffendheid van exportcontroles namen toe door snelle ontwikkelingen in militair relevante opkomende technologieën in de civiele sector en door de toename van buitenlandse investeringen in de betrokken bedrijven en onderzoeksinstellingen. Pogingen om reguleringen omtrent buitenlandse directe investeringen te gebruiken om beperkingen op de handel in technologie in te stellen, zouden echter kunnen worden gezien als bijkomend bewijs van de bereidheid van staten om exportcontroles te gebruiken om hun economische belangen te bevorderen. Op de lange termijn kunnen dergelijke manoeuvres de waarde van exportcontroles als een multilateraal instrument om onder meer destabiliserende overdrachten te voorkomen van wapens en producten voor *dual-use*, ondermijnen. ●

BIJLAGEN

Geldende verdragen betreffende wapenbeheersing en ontwapening, 1 januari 2019

- 1925 Protocol inzake het verbod om bij oorlogen gebruik te maken van verstikkende, giftige en andere gassen van bacteriologische oorlogstechnieken (Protocol van Genève 1925)
- 1948 Conventie inzake preventie en bestraffing van de misdaad van genocide (Genocide-conventie)
- 1949 Conventie van Genève (IV) met betrekking tot de bescherming van burgers in oorlogstijd; en protocol I en II van 1977 met betrekking tot de bescherming van slachtoffers van internationale en niet-internationale gewapende conflicten
- 1959 Verdrag inzake Antarctica
- 1963 Verdrag tot verbod van proefnemingen met kernwapens in de dampkring, in de kosmische ruimte en onder water (Gedeeltelijk Kernstopverdrag, PTBT)
- 1967 Verdrag inzake de beginselen waaraan de activiteiten van staten zijn onderworpen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen (Ruimteverdrag)
- 1967 Verdrag tot verbod van kernwapens in Latijns-Amerika en de Caraïben (Verdrag van Tlatelolco)
- 1968 Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens (Non-Proliferatieverdrag, NPV)
- 1971 Verdrag tot verbod van de plaatsing van kernwapens en andere massavernietigingswapens op of onder de zeebedding en de oceaانبodem (Zeebodemverdrag)
- 1972 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie en de aanleg van voorraden van bacteriologische (biologische) en toxische wapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Verdrag tot verbod van Biologische en Toxische Wapens, BTWC)
- 1974 Verdrag inzake de beperking van ondergrondse kernwapenproeven (Drempelverdrag voor het Verbod op Kernwapenproeven, TTBT)
- 1976 Verdrag inzake ondergrondse kernexplosies met een vredelievend doel (Verdrag inzake Vredelievende Kernexplosies, PNET)
- 1977 Verdrag inzake het verbod van militair of enig ander vijandelijk gebruik van milieuveranderingstechnieken (Verdrag tot verbod van geofysische oorlogvoering)
- 1980 Conventie inzake de fysieke bescherming van kernmaterialen en kerninstallaties
- 1981 Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet onderscheidende werking te hebben (CCW-Verdrag of Verdrag betreffende de onmenselijke wapens)
- 1985 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in de Stille Zuidzee (Verdrag van Rarotonga)
- 1987 Verdrag over de vernietiging van middel-lange- en korteafstands-raketten (INF-Verdrag)
- 1990 Verdrag inzake conventionele strijdkrachten in Europa (CSE-Verdrag)
- 1992 Verdrag inzake het open luchtruim
- 1993 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie, de aanleg van voorraden en het gebruik van chemische wapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Verdrag inzake chemische wapens, CWC)
- 1995 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Zuidoost-Azië (Verdrag van Bangkok)
- 1996 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Afrika (Verdrag van Pelindaba)
- 1996 Overeenkomst over de subregionale wapenbeheersing (Overeenkomst van Firenze)
- 1997 Inter-Amerikaanse conventie tegen het illegaal vervaardigen en verhandelen van vuurwapens, munitie, explosieven en ander daarmee verband houdend materiaal (CIFTA)
- 1997 Verdrag inzake het verbod van het gebruik, de aanleg van voorraden, de productie en overdracht van antipersoonsmijnen en de vernietiging ervan (APM-conventie)
- 1999 Inter-Amerikaanse conventie inzake de transparantie van aankopen van conventionele wapens

- 2001 Protocol inzake de controle van vuurwapens, munitie en andere aanverwante materialen in de Ontwikkelingsgemeenschap van Zuidelijk Afrika (SADC-regio)
- 2004 Protocol van Nairobi inzake de preventie, controle en vermindering van kleine en lichte wapens in de regio rond de Grote Meren en in de Hoorn van Afrika
- 2006 ECOWAS-conventie over handvuurwapens, lichte wapens, hun munitie en ander daarmee verband houdend materiaal
- 2006 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Centraal-Azië (Verdrag van Semipalatinsk)
- 2008 Verdrag inzake clustermunition
- 2010 Verdrag inzake verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (nieuw START-Verdrag)
- 2010 Centraal-Afrikaans verdrag voor de controle op kleine en lichte wapens, hun munitie en alle onderdelen en componenten die kunnen worden gebruikt voor hun fabricage, herstelling en assemblage (Verdrag van Kinshasa)
- 2011 Document van Wenen 2011 inzake vrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen
- 2013 Wapenhandelsverdrag (ATT)

Nog niet van kracht zijnde verdragen, 1 januari 2019

- 1996 Verdrag voor een alomvattend verbod op kernproeven (Alomvattend Kernstopverdrag, CTBT)
- 1999 Overeenkomst over de aanpassing van het verdrag van 1990 inzake conventionele strijdkrachten in Europa
- 2017 Verdrag voor het verbod op kernwapens (TPNW)

Samenwerkingsverbanden op het gebied van veiligheid

Ontwikkelingen in 2018: India sloot zich aan bij de Australia Group; Oekraïne beëindigt zijn deelname aan de instellingen van de Gemenebest van Onafhankelijke Staten; en zes staten (Argentinië, Brazilië, Chili, Colombia, Paraguay en Peru) schorten hun lidmaatschap van de Unie van Zuid-Amerikaanse Naties (UNASUR) op. ●

CHRONOLOGIE VAN 2018, EEN SELECTIE

- 2 jan. De president van de Verenigde Staten, Donald J. Trump en de Noord-Koreaanse leider Kim Jong Un wisselen via Twitter nucleaire dreigingen uit.
- 28 feb. De tweede bijeenkomst van het proces van Kaboel inzake samenwerking op het gebied van vrede en veiligheid wordt in Afghanistan gehouden.
- 4 maart Een voormalige Russische militaire officier en zijn dochter worden vergiftigd met een zenuwgas, later bevestigd als Novichok, in Salisbury in het Verenigd Koninkrijk.
- 13 apr. De VS, Frankrijk en het VK voeren luchtaanvallen uit op vermeende opslagplaatsen voor chemische wapens en onderzoeksfaciliteiten in Syrië.
- 8 mei De VS verklaren dat ze zich terugtrekken uit het nucleaire akkoord met Iran (het Gezamenlijke Alomvattende Actieplan, JCPOA).
- 12 juni Tijdens de allereerste topontmoeting tussen de leiders van Noord-Korea en de VS, drukt Noord-Korea zijn engagement uit voor de 'volledige denuclearisering' van het Koreaanse schiereiland.
- 8-9 juli Eritrea en Ethiopië ondertekenen een gezamenlijke verklaring die hun grensconflict formeel beëindigt.
- 2 aug. De associatie van Zuidoost-Aziatische staten en China scharen zich achter een ontwerp van gedragscode in de Zuid-Chinese Zee.
- 12 sept. President Salva Kiir en rebellenleider Riek Machar ondertekenen een vredesovereenkomst inzake de oplossing van het conflict in Zuid-Soedan.

CHRONOLOGIE VAN 2018, EEN SELECTIE

- 27 okt. In Istanbul vinden vredesbesprekingen over Syrië plaats met de leiders van Frankrijk, Duitsland, Rusland en Turkije.
- 29 nov. In een ontwerp van een Amerikaanse presidentiële richtlijn worden plannen beschreven om een ruimte-macht te vestigen.
- 4 dec. De VS kondigt aan dat ze zich binnen 60 dagen terugtrekt uit het INF-verdrag, tenzij Rusland het verdrag opnieuw naleeft.

SIPRI-DATABANKEN

Databank van SIPRI over militaire uitgaven (*Military Expenditure Database*)

Geeft een overzicht van de jaarlijkse militaire uitgaven van landen sinds 1949, dat toelaat de bedragen tussen de landen te vergelijken, uitgedrukt in de lokale munteenheid, tegen de huidige prijzen; in US dollar, tegen vaste prijzen en wisselkoersen; en als een aandeel van het bruto binnenlands product.

Databank van SIPRI over wapenindustrie (*Arms Industry Database*)

Bevat jaarlijkse gegevens over de totale opbrengsten en de opbrengsten uit wapenverkoop en militaire diensten sinds 2002 voor de 100 bedrijven met de grootste wapenverkoop ter wereld (met uitzondering van Chinese bedrijven).

Databank van SIPRI over wapenleveringen (*Arms Transfers Database*)

Geeft een overzicht van alle internationale leveringen van grote conventionele wapens sinds 1950 en is daarmee de uitgebreidste publiek toegankelijke bron van informatie over internationale wapenleveringen.

Databank van SIPRI over wapenembargo's (*Arms Embargoes Database*)

Geeft informatie over alle wapenembargo's die zijn opgelegd door internationale organisaties als de Europese Unie of de Verenigde Naties, of door een groep landen. Alle embargo's die van kracht zijn of sinds 1998 van kracht waren, worden vermeld.

Databank van SIPRI over nationale rapporten (*National Reports Database*)

Biedt links naar alle publiek toegankelijke nationale rapporten over wapenexport en wordt voortdurend aangevuld met links naar nieuw gepubliceerde nationale rapporten over wapenexport.

Databank van SIPRI over multilaterale vredesoperaties (*Multilateral Peace Operations Database*)

Geeft informatie over alle VN- en niet-VN-vredesoperaties sinds 2000, met inbegrip van locatie, data van inzet en actieperiode, mandaat, deelnemende landen, aantal medewerkers, kosten en dodelijke slachtoffers.

De SIPRI-databanken zijn toegankelijk via de website van SIPRI.

HET SIPRI YEARBOOK 2019 BESTELLEN?

SIPRI Yearbook 2019: Armaments, Disarmament and International Security

Gedrukte en online versie uitgegeven door Oxford University Press

ISBN 978-0-19-883999-6, gebonden

ISBN 978-0-19-187561-8, online

Voor meer informatie, zie **www.sipriyearbook.org**

Vertaling: **Vlaams Vredesinstituut**

**STOCKHOLM INTERNATIONAL
PEACE RESEARCH INSTITUTE**

Signalistgatan 9
SE-169 72 Solna, Sweden
Telephone: +46 8 655 97 00
Email: sipri@sipri.org
Internet: www.sipri.org

vlaams vredesinstituut

Leuvenseweg 86
1000 Brussel
Tel. 02/552 4591
vredesinstituut@vlaamsparlement.be
www.twitter.com/Vredesinstituut
www.facebook.com/vlaamsvredesinstituut
www.vlaamsvredesinstituut.eu

SIPRI YEARBOOK 2019

Armaments, Disarmament and International Security

Het *SIPRI Yearbook* is een toonaangevende en onafhankelijke bron van gegevens en analyses over bewapening, ontwapening en internationale veiligheid. Het geeft een overzicht van de ontwikkelingen op het gebied van internationale veiligheid, wapens en technologie, militaire uitgaven, wapenproductie en wapenhandel en gewapende conflicten en conflictbeheersing, en van de inspanningen voor de beheersing van conventionele, nucleaire, chemische en biologische wapens.

Deze synopsis is een samenvatting van de 50ste editie van het *SIPRI Yearbook*, met een toelichting bij de ontwikkelingen in 2018. Een greep uit de inhoud:

- *Gewapende conflicten en conflictbeheersing*, met een overzicht van gewapende conflicten en vredesprocessen, samen met een focus op globale en regionale trends in vredesoperaties.
- *Militaire uitgaven, internationale wapenhandel en ontwikkelingen in wapenproductie*.
- *Wereldkernmachten*, met een overzicht van elk van de negen landen die kernwapens bezitten en hun nucleaire moderniseringsprogramma's.
- *Beheersing van kernwapens*, met een focus op Noord-Koreaans-Amerikaanse nucleaire diplomatie, de ontwikkelingen in het INF-verdrag en Russisch-Amerikaanse beheersing van kernwapens en nucleaire ontwapening, en implementatie van de nucleaire deal met Iran.
- *Chemische en biologische bedreigingen van de veiligheid*, waaronder het onderzoek naar aantijgingen over het gebruik van chemische wapens in het Midden-Oosten en een vermeende moordaanslag in het Verenigd Koninkrijk.
- *Beheersing van conventionele wapens*, met een focus op globale instrumenten, waaronder inspanningen om dodelijke autonome wapensystemen en explosieve wapens in bevolkte gebieden te reguleren, en de dialoog over internationale cyberveiligheid.
- *Controle op handel in wapens en dual-useproducten*, met de ontwikkelingen betreffende het Wapenhandelsverdrag, multilaterale wapenembargo's en exportcontroleregimes, met inbegrip van de uitdagingen die gepaard gaan met het streven om de overdracht van technologie te beheersen.

Daarnaast vindt u in dit boekje bijlagen met overzichten aangaande wapenbeheersing en ontwapening, samenwerkingsinstanties op het gebied van internationale veiligheid en belangrijke gebeurtenissen in 2018.